

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ**

**ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконала:

студентка 4 курсу, групи 472-1,
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

Кулько Катерина Єфремівна

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Бак Наталія Андріївна

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 15 від « 30 » травня 2023 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 СУТЬ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ. 5	
1.1. Економічна суть і призначення доходів місцевих бюджетів України	5
1.2. Механізм формування доходів місцевих бюджетів	9
РОЗДІЛ 2 СТАН ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В 2018-2022 РОКАХ	15
2.1. Аналіз джерел наповнення місцевих бюджетів	15
2.2. Оцінка структури й механізму формування доходів місцевих бюджетів.	20
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	27
3.1. Ризики та загрози бюджетної забезпеченості органів місцевого самоврядування в Україні	27
3.2. Напрямки мінімізації проблем формування доходів місцевих бюджетів	31
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Як багата та різноманітна країна - Україна покладається на ефективне функціонування місцевих бюджетів для забезпечення сталого розвитку регіонів та якості життя своїх громадян. Однак питання доходів місцевих бюджетів в Україні залишається актуальним і потребує серйозного вивчення та вирішення.

Доходи регіональних бюджетів стикаються з низкою викликів та проблем, що впливають на їх стабільність та обсяги. З одного боку, нерівномірний розподіл доходів між регіонами створює економічну нерівність та соціальне розшарування. Наприклад, деякі регіони мають велику потенційну базу доходів, таку як промислові підприємства та туристичний потенціал, тоді як інші розвиваються повільно і залежать від дотацій з центрального бюджету.

З іншого боку, неефективний збір податків та їх стягнення є серйозною проблемою для місцевих бюджетних надходжень. Тіньова економіка, низька обізнаність громадян про податки та корупційні практики є перешкодами для збільшення доходів місцевих бюджетів. Це призводить до нестачі коштів на місцевий розвиток та соціальні потреби, обмежуючи можливості надання основних послуг та розвитку інфраструктури для населення.

Крім того, обмежені можливості місцевої влади залучати інвестиції також ускладнюють питання наповнення місцевих бюджетів. Відсутність достатніх фінансових ресурсів для реалізації масштабних інвестиційних проектів обмежує можливості для регіонального розвитку та створення робочих місць.

Таким чином, для забезпечення сталого регіонального розвитку, підвищення якості життя громадян та соціально-економічної стабільності в Україні необхідно вирішити питання доходів місцевих бюджетів. Детальне вивчення цього питання та розробка ефективних стратегій і механізмів може сприяти створенню стійкої системи доходів місцевих бюджетів, адаптованої до потреб і особливостей кожного регіону країни.

Мета дослідження та завданнями роботи. Метою даної роботи є дослідження та аналіз формування доходів місцевих бюджетів та проблем утворення. Завданням роботи є:

1. визначити економічну суті доходів місцевих бюджетів та їх призначення;
2. розглянути механізм формування доходів;
3. аналіз джерел наповнення місцевого бюджету;
4. оцінити структуру та механізм формування;
5. дослідити ризики та загрози забезпечення місцевого бюджету;
6. визначити напрямки мінімізації проблем формування доходів.

Об'єктом дослідження є місцеві бюджети та механізми їхнього формування.

Предметом дослідження є доходи місцевих бюджетів через визначення проблематики їх формування.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на думках різних науковців у сфері бюджету та місцевого самоврядування, результатах досліджень та чинній законодавчій і нормативно-правовій базі. Використано загальнонаукові методи, зокрема порівняння даних, аналізу, синтезу, механіки, сходження від абстрактного до конкретного, аналогії, історичний та логічний методи, а також специфічні методи, такі як економічна математика, статистичні методи, факторний аналіз, розрахунково-конструктивний, нормативний та абстрактно-логічний методи.

Інформаційною базою є статутні документи місцевих органів самоврядування, офіційні фінансові звіти, джерела аналітичних даних, роботи науковців, офіційні сайти органів державної та місцевої влади в Україні.

Обсяг і структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, що складаються з двох питань кожен, висновку та списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг роботи займає 36 сторінок, які містять 4 таблиці та 4 рисунки. Список використаної літератури включає 29 джерела на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СУТЬ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ

1.1. Економічна суть і призначення доходів місцевих бюджетів України

Доходи є складовою частиною будь-якого бюджету, вони є основною ланкою, як і видатки. Задля визначення економічної суті доходів спочатку варто визначити економічну сутність місцевих бюджетів та доходів. З Бюджетного кодексу України відомо, що: “доходами бюджету є податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України” [7]. Зрозуміло, що це загальне визначення доходів бюджету і в структурі місцевих бюджетів їх можна поділити на дві основні частини: власні доходи та надходження з державного бюджету (трансферти).

Узагальнюючи визначення Бюджетного кодексу та різних науковців, можна дати визначення доходів місцевого бюджету, тобто це фінансові ресурси, які зараховуються на рахунки місцевих органів влади для фінансування місцевих програм, проектів та послуг. А їх економічна суть полягає у формуванні грошових фондів, що є джерелом фінансового забезпечення діяльності місцевих органів влади та подальше використання цих фінансових ресурсів для досягнення власних цілей [28].

Отже, з вище наведеного можна сказати, що економічна сутність доходів місцевих бюджетів полягає у формуванні фінансових ресурсів на місцевому рівні для фінансування потреб, розвитку територій та надання місцевих послуг. Ці доходи включають різні джерела, такі як податки, збори, штрафи, державні трансферти та інші джерела фінансування [21].

Основними аспектами економічної природи місцевих фінансових надходжень є :

1. Фінансування місцевих потреб. За рахунок доходів місцевих бюджетів фінансуються місцеві інфраструктурні проекти, соціальні програми, освіта, охорона здоров'я, культура, громадські роботи та інші місцеві потреби.

Це допомагає підтримувати економічний розвиток та покращувати якість життя на місцевому рівні.

2. Стимулювання територіального розвитку. Збільшення доходів місцевих бюджетів може сприяти територіальному розвитку шляхом залучення фінансових ресурсів на місцевому рівні. Це включає інвестиції в інфраструктуру, покращення ділової привабливості та підтримку малого та середнього бізнесу, що сприяє створенню робочих місць та економічному зростанню.

3. Фіскальна автономія та децентралізація. Збільшення доходів місцевих бюджетів допомагає забезпечити фіскальну автономію місцевих органів влади. Це посилює здатність місцевої влади приймати незалежні рішення і брати на себе відповідальність за фінансування та надання місцевих послуг. Децентралізація фінансових ресурсів також сприяє більш ефективному та економічно доцільному використанню коштів на місцевому рівні.

Зрозуміло, що всі вище перераховані аспекти напряму пов'язані з призначеннями доходів місцевого бюджету. В основному напрямки призначення доходів є чітко визначеними цільовими напрямками використання та залежать від напрямків витрат місцевого бюджету. Головним завданням використання цих коштів є забезпечення ефективного розвитку місцевих громад та задоволення потреб їх мешканців. Призначення доходів місцевих бюджетів можна умовно розподілити на такі основні напрямки:

- Соціальні програми: цільове фінансування в таких сферах, як соціальний захист, освіта, охорона здоров'я та культура. Сюди входить підтримка медичних закладів, шкіл, дитячих садків, культурних центрів та інших установ, що надають послуги населенню.

- Інфраструктурні проекти: будівництво та ремонт об'єктів транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури, доріг, мостів, парків, спортивних майданчиків, водопостачання та каналізації. Ці проекти сприяють покращенню умов життя громадян та створенню сприятливого інвестиційного клімату.

- Економічний розвиток: фінансування заходів, спрямованих на

підтримку підприємництва, створення робочих місць, розвиток сільського господарства та інших галузей економіки. Сюди входить створення бізнес-інкубаторів, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток туризму та інших галузей тощо.

- Реалізація фіскальної політики: використовуються для забезпечення фіскальної політики на місцевому рівні, включаючи контроль за видатками, збалансування бюджету та ефективного використання фінансових ресурсів.

- Фінансування місцевих потреб: основним призначенням доходів місцевих бюджетів є забезпечення фінансування місцевих програм і проектів, розвиток інфраструктури та місцевих послуг. Це включає фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, благоустрою, транспорту, місцевої інфраструктури та інших сфер місцевої діяльності [7].

Також призначення доходів місцевих бюджетів може класифікуватися залежно від сфери спрямування. Сутність класифікації полягає від пріоритетів і потреб громад. На рис. 1.1. наведена класифікація, на якій виділено основні сфери спрямування доходів.

Першою сферою у напрямку реалізації доходів є освіта. Доходи місцевих бюджетів використовуються для фінансування розвитку шкіл, дитячих садків, університетів та інших навчальних закладів. Це включає будівництво нових об'єктів, модернізацію існуючої інфраструктури, купівлю необхідного навчального обладнання та забезпечення якісної освіти для всіх громадян.

Друга сфера - охорона здоров'я. Бюджети місцевого самоврядування також використовуються для підтримки закладів охорони здоров'я та різних медичних установ. Це включає закупівлю медичного обладнання, забезпечення медикаментами, покращення умов лікування та розробку профілактичних програм для збереження здоров'я населення.

Третя сфера спрямування - інфраструктура. Місцеві бюджети використовуються для розвитку та покращення міської і сільської інфраструктури. Це може включати будівництво або ремонт доріг, мостів,

електрифікацію, газифікацію, водопостачання, каналізацію та інші інженерні системи. Метою є створення сприятливих умов для життя та розвитку бізнесу.

Рис. 1.1. Класифікація напрямків спрямування доходів за сферами

Джерело : складено автором на основі [26].

Четверта сфера - соціальна сфера. Місцеві бюджети використовуються для допомоги вразливим верствам населення, таким як пенсіонери, інваліди, діти та безробітні. Це включає надання соціальних послуг, фінансування програм професійної реабілітації, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння доступу до житла та інші заходи соціальної підтримки.

І остання сфера це навколишнє середовище або екологія. Бюджети місцевого самоврядування використовуються для забезпечення безпеки та захисту навколишнього середовища. Це включає фінансування екологічних проектів, управління якістю повітря, води та ґрунту, впровадження екологічно чистих технологій та розвиток відновлюваної енергетики [7, 26].

Кожна з цих сфер перетинається з напрямками видатків місцевого органу влади і основною метою є забезпечення реалізації різноманітних проектів та програм, спрямованих на розвиток громад та покращення якості життя мешканців.

Кожен місцевий орган влади повинен забезпечити прозорість та ефективність використання доходів місцевих бюджетів в Україні. Важливо створити ефективну систему фінансового менеджменту та бухгалтерського обліку.

Крім того, необхідно залучати громадян до процесу прийняття рішень щодо розподілу бюджетних коштів. Розвиток механізмів громадського обговорення та залучення громадських організацій, активістів та мешканців допоможе забезпечити врахування реальних потреб громад та більш ефективно використання надходжень.

Таким чином, розподіл доходів місцевих бюджетів в Україні спрямований на сталий регіональний розвиток та підвищення якості життя громадян. Важливо забезпечити прозорість та ефективно використання доходів шляхом розвитку систем фінансового менеджменту та залучення громадян до прийняття рішень.

1.2. Механізм формування доходів місцевих бюджетів

У сучасному світі фінансування місцевих потреб та регіонального розвитку є ключовим викликом для місцевої влади. Механізми наповнення місцевих бюджетів відіграють важливу роль у забезпеченні фінансових ресурсів на місцевому рівні.

Доходи місцевих бюджетів формуються органами місцевого самоврядування, зокрема виконавчими комітетами місцевих рад. Виконавчий комітет відповідає за підготовку бюджетних планів та координацію процесу формування доходів [24].

Як зазначалося вище, механізм формування доходів місцевого бюджету складається з бюджетного планування. Це включає складання та затвердження

бюджету, визначення дохідних статей, прогнозування обсягу доходів, встановлення податкових ставок та розробку механізмів збирання коштів [29]. Звідси можна виділити декілька основних етапів бюджетного планування доходів.

Перший етап полягає у зборі та аналізі інформації про поточну фінансову ситуацію, економічні тенденції, соціальні потреби та ризики місцевої громади. Це стосується оцінки стану господарської діяльності, прогнозування податкових надходжень, аналізу поточних видатків та інших фінансових даних.

Другий етап поширюється на визначення пріоритетів та завдань місцевої громади на основі зібраної інформації. Тобто визначаються основні сфери, які потребують фінансування, такі як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, інфраструктура та інші місцеві послуги.

На третьому етапі проводиться прогнозування доходів місцевого бюджету на певний період, зазвичай на річний термін. Враховуються поточні та прогнозні показники податкових надходжень, неподаткових доходів, державних трансфертів та інших джерел фінансування.

Четвертий етап здійснюється на основі прогнозованих доходів, на якому визначається оптимальна податкова політика. Тобто тут враховуються податкові пільги та звільнення, а також розробляється механізми контролю та збору податків.

І останній - п'ятий етап полягає в прийнятті бюджету. На цьому етапі проводиться узгодження запропонованих доходів місцевого бюджету з відповідними органами влади.

Ці кроки відображають загальну процедуру бюджетного планування доходів місцевих бюджетів. Протягом усього цього процесу важливо забезпечити відкритість, прозорість та участь громадськості, щоб ефективно використовувати фінансові ресурси та задовольняти потреби громади.

Невід'ємним етапом планування доходів і механізму формування є визначення основних джерел отримання доходів. В основному джерела доходів місцевих бюджетів можна розділити на дві частини: власні доходи та державні

трансфери. Як видно з рисунку 1.2., власні доходи місцевих бюджетів складаються з трьох основних ланок: податкові, неподаткові та інші надходження, а трансфери з державного бюджету з дотацій та субвенцій [14].

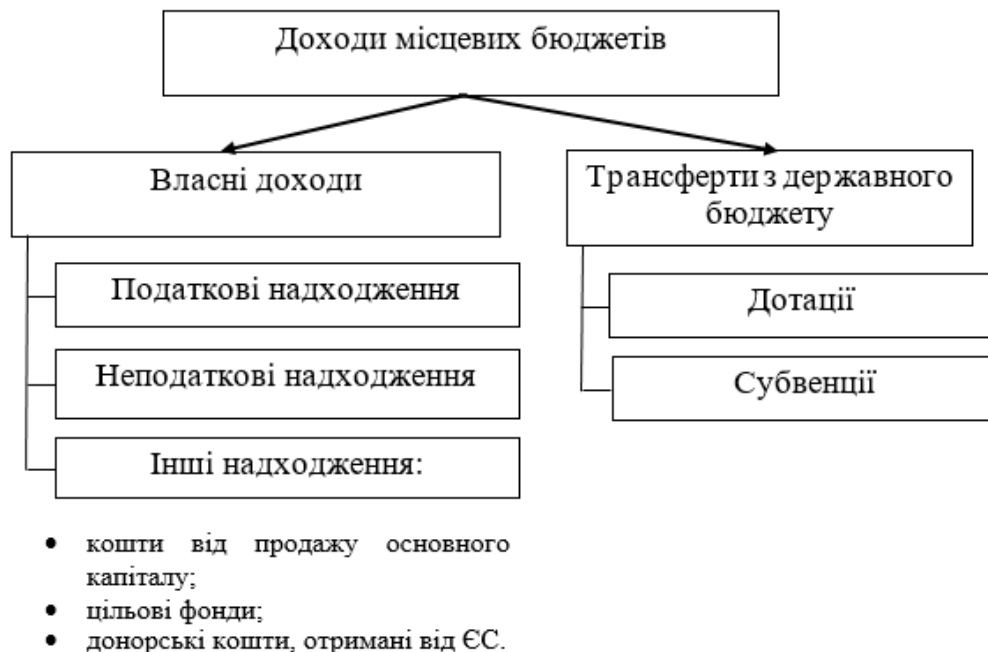

Рис. 1.2. Структура джерел доходів місцевих органів влади

Джерело: складено автором на основі [14].

Одним із основних джерел доходів місцевих бюджетів є податки. Податкові надходження включають частину загальнодержавних податків та місцеві податки і збори. Це податок на нерухомість, земельний податок, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акциз з пального, єдиний податок, туристичний збір та інші податки. Податкові надходження залежать від економічної активності території та рівня оподаткування.

Неподаткові надходження також мають значний вплив на формування доходів місцевих бюджетів. До них відноситься плата за надання державних послуг, держмити, плата за оренду майна, доходи від продажу майна, дозволів та ліцензій, штрафи тощо. Неподаткові надходження можуть бути специфічними для кожного місцевого бюджету, залежно від його потенціалу та розвитку.

Інші надходження, такі як надходження від продажу основного капіталу, пожертви від ЄС та міжнародних організацій, цільові фонди відіграють важливу

роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. Вони доповнюють основні джерела доходів, такі як податки і збори. Розглядаючи кожен елемент окремо можна виділити деякі особливості, а саме:

- Кошти від продажу основного капіталу. До основного капіталу відносять майно, що належить місцевим органам влади (наприклад, будівлі, споруди, транспортні засоби). Виручка від таких продажів може бути перерахована до місцевого бюджету і використана на інші проекти або витрати.

- Цільові фонди. Ці фонди створюються для фінансування конкретних проектів або програм, які сприяють розвитку громади, соціальному захисту або підтримці певних сфер діяльності. Наприклад, цільові фонди можуть створюватися для фінансування освітніх проектів, розвитку інфраструктури, природоохоронних заходів [17].

- Кошти отримані від міжнародних організацій. Європейський Союз та різні міжнародні організації можуть надавати фінансову підтримку місцевим бюджетам через донорські фонди. Ці кошти спрямовуються на конкретні проекти та програми, які сприяють економічному та соціальному розвитку місцевих громад. Прикладами є кошти, виділені на проекти з енергоефективності, підтримку сільського господарства, підвищення якості освіти та охорони здоров'я [15].

Згадуючи другу складову джерел доходів місцевих бюджетів варто звернути увагу, що вона формується з двох основних складових, зокрема дотацій і субвенцій. Основна відмінність між грантами та субвенціями полягає у відсутності обмежень щодо їх використання. Дотації переважно використовуються для фінансування поточних потреб ОТГ. Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам характеризуються цільовим призначенням та порядком їх використання, встановленим Кабінетом Міністрів України [14]. Головною метою даних трансфертів є забезпечення фінансової підтримки та розвитку місцевих громад.

Державні трансферти також можуть бути пов'язані з реалізацією

спеціальних програм або проектів, що фінансуються урядом. Прикладами можуть бути інвестиційні програми та програми регіонального розвитку, спрямовані на підтримку розвитку окремих регіонів або секторів економіки. Важливим аспектом державних трансфертів є прозорість та справедливість їх розподілу та формування.

А взагалі можна виділити декілька принципів розподілу та формування доходів місцевих органів влади, а саме:

- принципи законності та прозорості: доходи місцевих бюджетів повинні формуватися відповідно до закону і бути прозорими. Збір податків, встановлення зборів та інші механізми отримання доходів повинні ґрунтуватися на чітких положеннях і процедурах, що виключають ризик корупції та забезпечують публічний доступ до інформації;

- “принцип бюджетної еквівалентності, в який закладена ідея податкової справедливості щодо громадян, підприємств і жителів регіонів у цілому. За цим принципом доходи місцевих бюджетів повинні відповідати податковому навантаженню, яке несуть жителі регіонів, тому можливості одержання ними суспільних благ та послуг за рахунок місцевих бюджетів мають зростати зі збільшенням податків, які стягуються на певній території” [3, с. 292];

- “принцип відповідності. За цим принципом рішення про виробництво суспільних благ мають приймати ті громадяни, які проживають на території, де отримуватимуться вигоди, платежі й адмініструватимуться податки і збори для фінансування суспільного блага” [25, с.13];

- принцип економічної ефективності. Формування доходів має спрямовуватися на досягнення максимальної економічної ефективності. Це означає, що механізм формування доходів повинен бути орієнтований на забезпечення оптимального співвідношення між витратами та доходами, а також на стимулювання економічного розвитку та залучення інвестицій на місцевому рівні;

- принципи пропорційності та справедливості. Це означає, що розподіл

податкового навантаження між різними суб'єктами та громадянами має бути справедливим і відповідати їхнім фінансовим можливостям. Крім того, принцип пропорційності означає, що розмір податків і зборів повинен відповідати економічній діяльності та доходам суб'єкта [3, 25, 9].

Механізм формування доходів місцевих бюджетів є складним процесом, що включає такі джерела надходжень: податкові, неподаткові інші надходження, трансферти з держбюджету та принципи їх збору і розподілу.

Забезпечення стабільних та ефективних доходів місцевих бюджетів є ключовим питанням у забезпеченні розвитку громад та задоволенні їхніх потреб. Дотримання принципів законності, економічної ефективності, пропорційності та справедливості, принципу відповідальності, фінансової стабільності та участі громадськості є ключовими складовими успішного механізму формування доходів місцевих бюджетів.

Економічна сутність та призначення доходів місцевих бюджетів в Україні полягає у забезпеченні фінансовими ресурсами місцевого самоврядування та розвитку місцевих територій. Ці доходи використовуються для фінансування соціальних послуг, що надаються мешканцям, інфраструктурних проєктів, охорони навколишнього середовища, культурних та освітніх заходів, підтримки економічного розвитку та інших потреб громад. Доходи місцевих бюджетів відіграють важливу роль у забезпеченні нагальних потреб мешканців та розвитку регіонів України.

РОЗДІЛ 2

СТАН ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В 2018-2022 РОКАХ

2.1. Аналіз джерел наповнення місцевих бюджетів

Наповнення місцевих бюджетів в Україні залежить від різних джерел доходів. Основні джерела наповнення місцевих бюджетів включають наступні елементи :

- податки;
- неподаткові надходження;
- офіційні трансферти;
- інші надходження.

Уже в подальшому від особливостей органу місцевого самоврядування буде залежати більша конкретизація кожного з цих елементів та побудов їхньої структури.

Якщо розглядати джерела наповнення місцевих бюджетів на прикладі Староушицької селищної ради, можна виділити декілька груп, які присутні у їх діяльності. А саме групи джерел, які згадуються у таблиці 2.1., яка сформована на базі додатків А та Б.

Як видно з табл. 2.1. виділяється розподіл доходів місцевих бюджетів за групами та підгрупами. Доходи включають податкові, неподаткові, державні трансферти, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди. Розглянемо кожну групу та підгрупу окремо:

1. Податкові надходження включають різні види податків, які стягуються від підприємств і громадян. Вони складаються з податку на доходи, податку на прибуток, податків на збільшення ринкової вартості, рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів, внутрішніх податків на товари і послуги, місцевих податків та зборів, а також інших податків та зборів, наприклад, екологічного податку.

Таблиця 2.1.

Групи джерел надходжень, які притаманні Староушицькій ОТГ

Назва групи	Назва підгрупи
Податкові надходження	податок на доходи, податок на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості; рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів; внутрішні податки на товари і послуги; місцеві податки та збори; інші податки та збори (екологічний податок);
Неподаткові надходження	доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні доходи і платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження; власні надходження бюджетних установ;
Офіційні трансферти	від органів державного управління;
Доходи від операцій з капіталом	кошти від продажу землі та нематеріальних активів;
Цільові фонди	цільові фонди;

Джерело : складено автором на основі Додатків А та Б.

2. Неподаткові надходження включають доходи, які отримуються від власності та підприємницької діяльності, адміністративні доходи і платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, інші неподаткові надходження та власні надходження бюджетних установ.

3. Офіційні трансферти - кошти, які надаються місцевим бюджетам від органів державного управління у формі офіційних трансфертів.

4. Доходи від операцій з капіталом - включають продаж земельних ділянок, будівель, об'єктів нерухомості або прав на них та продаж прав на інтелектуальну власність, патентів, торгових марок, авторських прав та інших нематеріальних активів. Наприклад, місцева влада може продавати ліцензії на використання певних технологій або інтелектуальних власностей.

5. Цільові фонди включають належать кошти, що спрямовуються до цільових фондів для фінансування конкретних проектів і програм.

Аналіз цих груп і підгруп дозволяє визначити основні джерела доходів місцевих бюджетів та їх значення в загальній структурі бюджету. Для більш детального аналізу сформуємо графік значення окремих джерел доходів у грошовому еквіваленті за період з 2018 по 2022 рік. Також на рис. 2.1. наведена узагальнена інформація про надходження до місцевих бюджетів за певний період і продемонстровані зміни у рівні доходів з року в рік.

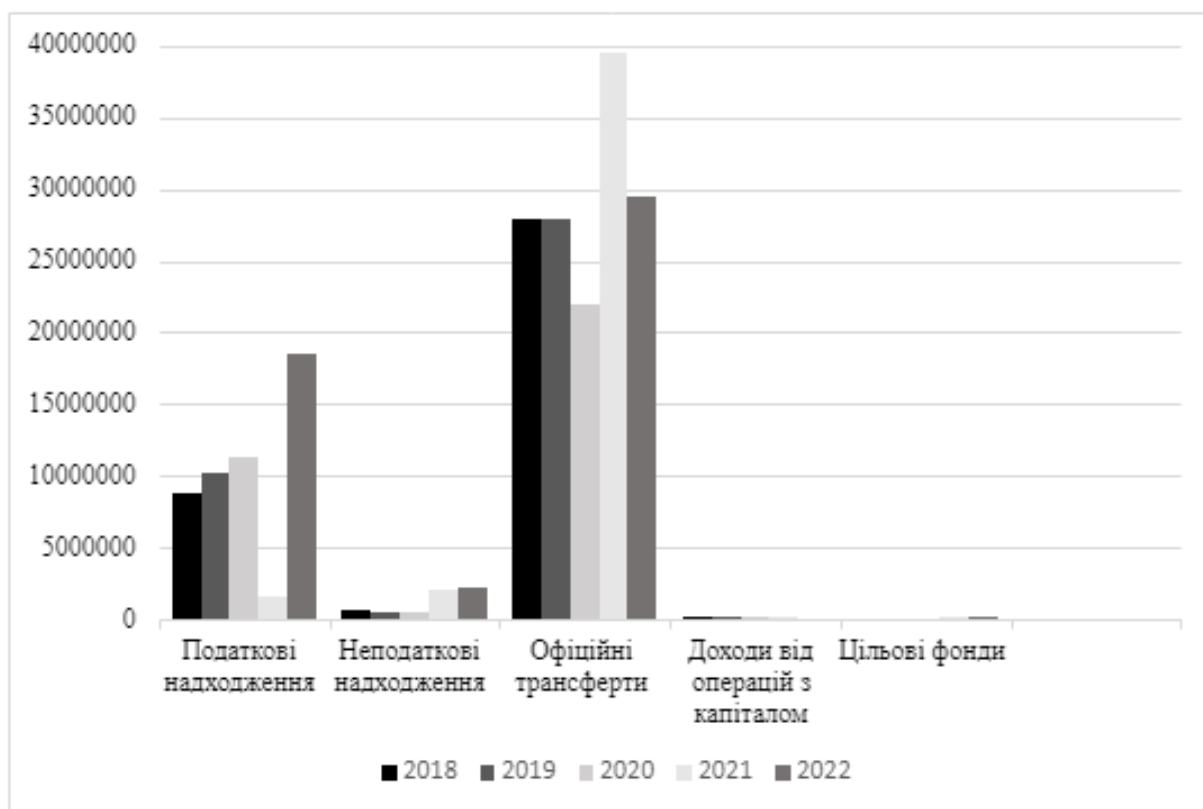

Рис. 2.1. Динаміка джерел формування доходів з 2018 по 2022 рр., грн.

Джерело: складено автором на основі [12].

Як видно з рис. 2.1. найприбутковішими роками є 2021 та 2022, разом доходи за 2021 р. в Староушицькій ОТГ становили 57853181,93 грн., а в 2022 році доходи склали 50149064,86 грн.. Докази можна помітити і по позитивним показникам податкових та неподаткових надходжень і офіційних трансфертів. Офіційні трансферти у 2021 році збільшуються до 39542320,43 грн., що свідчить про збільшення фінансування від інших державних органів. Це є найвищий

показник доходів за всі 5 проаналізованих років. В 2022 році офіційні трансферти зменшуються до 29419322,47 грн.. Це може бути пов'язано з:

- змінами в державній фіскальній політиці: уряд може прийняти рішення про зміну обсягу трансфертів місцевим бюджетам. Це може статися внаслідок проведення реформ або зміни пріоритетів у фінансуванні;

- економічними умовами: загальна економічна ситуація в країні може вплинути на обсяг фінансових ресурсів, які уряд виділяє на трансферти місцевим бюджетам. Наприклад, низькі економічні показники, зменшення доходів державного бюджету або економічна нестабільність можуть призвести до скорочення трансфертів.

Зрозуміло, що у 2022 рік з початком повномасштабної війни поєднуються ці фактори, що і призвело до показників, які ми бачимо.

Взагалі як видно з графіка офіційні трансферти є основною частиною джерел доходу Староушицької селищної ради. Наступним показником за величиною значення у загальній сумі доходів є податкові надходження. Найнижчим цей показник в порівнянні з минулими роками є у 2021 році. А вже з 2018 по 2020 рр. помітне зростання: у 2018 році склали 8734271,28 грн., що є значним джерелом доходу для бюджету в цьому році, в 2019 зросли до 10278980,46 грн, що свідчить про збільшення доходу від оподаткування і у 2020 р. - 11369476,10 грн.. Але вже у 2021 році податкові надходження спадають до 1608929,93 грн., що може бути пов'язано зі змінами в системі оподаткування або іншими факторами, а саме:

- Спад або нестабільність економічного розвитку можуть призвести до зменшення обсягу податкових надходжень. Наприклад, зниження обсягу ділової активності, скорочення попиту на товари і послуги, зменшення прибутків підприємств можуть спричинити зменшення обсягу оподаткування і відповідно податкових надходжень.

- Недоліки, такі як недостатня ефективність збирання податків, неправильний розрахунок податків або податкове ухилення, можуть призвести

до зменшення податкових надходжень. Недостатня контрольованість або виконання податкових правил спричинять втрату доходів.

– Інші фактори, такі як зміна демографічної ситуації, міграція населення, зміни в споживчих тенденціях або політичні зміни, також можуть впливати на обсяги податкових надходжень.

Враховуючи ці фактори, зменшення податкових надходжень до 1608929,93 грн. може бути результатом складної комбінації економічних, податкових і соціальних чинників, що впливають на оподаткування та податкові надходження до місцевих бюджетів.

І доволі низьким показником джерел надходжень є неподаткові надходження, хоча за два останні роки можна помітити тенденцію до зростання. Так у 2018 році неподаткові надходження становили 616179,43 грн., хоча помітне спадання у 2019 році до 588097,89 грн, і в 2020 до 533351,15 грн.. В 2021 році неподаткові надходження зростають до 2010347,57 грн.. І в наступному році також зростають до 2264057,13 грн. [12]. Зростання неподаткових надходжень до місцевих бюджетів в Староушицькій селищній раді може бути пов'язане з наступними причинами:

1. Економічний розвиток: покращення місцевих та національних економічних умов призводить до збільшення доходів від бізнесу та власності. Збільшення кількості комерційних операцій, покращення ринкових умов та зростання споживчого попиту сприяють збільшенню неподаткових надходжень.

2. Інвестиційна активність: інвестиційні потоки в регіон чи країну стимулюють розвиток бізнесу та нерухомості. Іноземні інвестиції, державні програми фінансування та інфраструктурні проекти можуть призвести до збільшення неподаткових надходжень.

3. Пошук альтернативних джерел доходів: органи місцевого самоврядування можуть активно шукати нові джерела доходів, не пов'язані з оподаткуванням. Це може включати стягнення з доходів від комерційної оренди, спонсорство та благодійний розвиток.

4. Адміністративні реформи: підвищення ефективності та прозорості управління місцевими фінансами може позитивно вплинути на збільшення неподаткових надходжень. Впровадження електронних платіжних систем, вдосконалення адміністративних процедур та звітності, а також боротьба з корупцією можуть сприяти збільшенню неподаткових надходжень.

Ці фактори в сукупності можуть вплинути на збільшення неподаткових надходжень до місцевих бюджетів і забезпечити додаткові ресурси для реалізації різних програм та ініціатив у регіоні.

І останніми незначними показниками в структур джерел доходів місцевого бюджету Староушицької ОТГ є цільові фонди та доходи від операцій з капіталом.

Доходи від операцій з капіталом включають кошти, отримані від продажу землі та нематеріальних активів. Даний показник також показує коливання. Наприклад, у 2018 році доходи становили 87666 грн., тоді як у 2019 році знизилися до 6000 грн., але знову зросли до 206450 грн. у 2021 році. Проте, для 2022 року відсутні дані щодо доходів від операцій з капіталом.

Цільові фонди відображають кошти, що надходять до місцевих бюджетів з цільових фондів. За розглянутий період, відсутні доходи від цільових фондів у 2018 та 2019 роках. Проте, у 2020 році було отримано 6134 грн., а в 2021 році - 10451,49 грн.. Для 2022 року дані щодо цільових фондів також відсутні [12].

2.2. Оцінка структури й механізму формування доходів місцевих бюджетів

Структура та механізми формування доходів місцевих бюджетів в Україні є важливим аспектом фінансової системи країни. Оцінка цієї структури та механізму допомагає зрозуміти, які джерела доходів використовуються для задоволення фінансових потреб місцевих установ та реалізації різних програм і проектів.

Структура доходів місцевого бюджету включає різні групи та підгрупи, визначені на основі джерел надходжень. Такі групи, як податкові надходження,

неподаткові надходження, державні трансферти, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди, складають загальну структуру доходів. Підгрупами доходів місцевого бюджету Староушицької селищної ради є:

1. Перша підгрупа включає податок на доходи, податок на прибуток і податки на збільшення ринкової вартості.
2. Друга підгрупа - рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів.
3. Третя підгрупа - внутрішні податки на товари і послуги.
4. Четверта підгрупа - місцеві податки та збори.
5. П'ята підгрупа - інші податки та збори, які включають додаткові податки та збори, не включені до попередньої підгрупи. Наприклад, екологічні податки можуть запроваджуватися з метою заохочення екологічно безпечної поведінки або зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.
6. Шоста підгрупа - це доходи від власності та підприємницької діяльності.
7. Сьома підгрупа - адміністративні доходи та платежі, доходи від некомерційної підприємницької діяльності.
8. Восьма підгрупа - інші неподаткові надходження. Сюди входять штрафи, плата за користування державним майном, пожертвування на благодійні цілі тощо.
9. Дев'ята підгрупа - власні надходження бюджетних установ.
10. І остання підгрупа це державні трансферти від органів державного управління [26].

Оцінка структури допомагає визначити, які групи доходів є найбільш важливими і які джерела надходжень мають найбільший вплив на бюджет. Для того, щоб оцінити структуру доходів, необхідно проаналізувати кожен групу доходів окремо. До них належать податкові надходження, неподаткові надходження, державні трансферти, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди. Вивчаючи розподіл доходів між цими групами, можна визначити, яка група має найбільший вплив на загальну структуру доходів і формування

бюджету. Для наглядного прикладу та полегшення аналізу варто визначити питому вагу кожної групи доходів у загальній сумі. На рис. 2.2. наведено динаміку груп доходів за останні п'ять років та їх питому вагу у структурі загальної суми доходів.

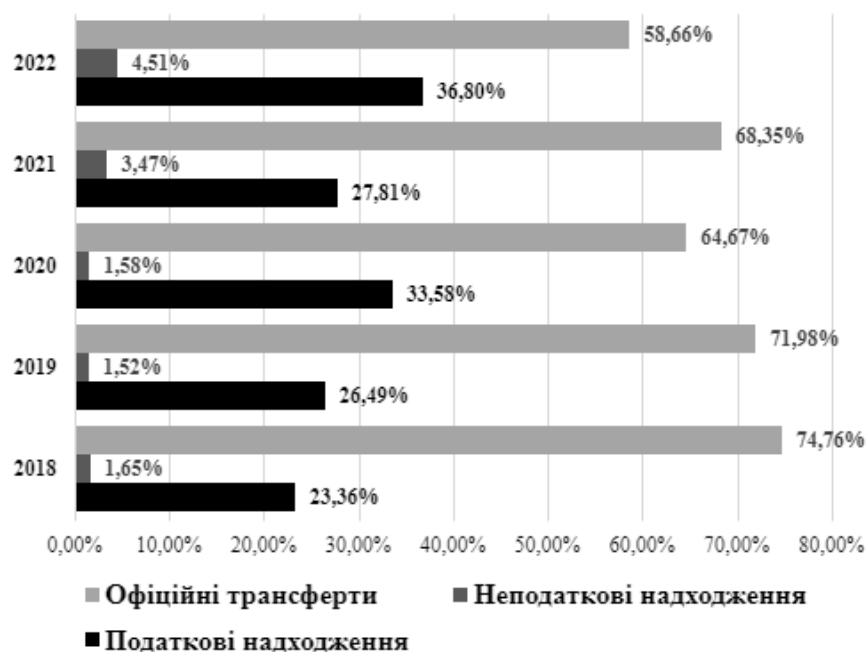

Рис. 2.2. Динаміка джерел доходів місцевого бюджету в період з 2018 по 2022 роки

Джерело : складено автором на основі [12].

Проводячи аналіз рис. 2.2. зі структурою доходів місцевих бюджетів з 2018 по 2022 рік, можна зробити такі висновки: з 2018 по 2022 рік податкові надходження загалом зросли. У 2018 році вони становили 23,36% від загальних доходів, а у 2022 році - вже 36,80%. Найбільше зростання відбулося у 2020 році, коли податкові надходження зросли до 33,58%. Це свідчить про високий внесок податків у місцеві бюджети та потенціал для змін у податковій системі. Внесок неподаткових надходжень у загальний обсяг доходів місцевих бюджетів є менш значним, але все одно суттєво зростає: за період з 2018 по 2022 рік частка неподаткових надходжень зросла з 1,65% до 4,51%. Найбільше зростання спостерігалось у 2021 та 2022 роках, що може свідчити про посилення ролі інших джерел доходів, таких як доходи від власності, доходи від підприємницької діяльності та адміністративні збори. Державні трансферти становлять найбільшу

частку доходів місцевих бюджетів. Протягом досліджуваного періоду вони становили від 58,66% до 74,76% від загального обсягу доходів. Найвища частка була зафіксована у 2018 році, а найнижча - у 2022 році. Це свідчить про високу залежність місцевих бюджетів від трансфертів з центрального уряду [16].

Загальною тенденцією є збільшення податкових та неподаткових надходжень і зменшення частки державних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів. Це може свідчити про зміни в податковій системі, більшу автономію місцевих бюджетів та додаткові джерела доходів на місцевому рівні. Для більш детального аналізу причини збільшення податкових та неподаткових надходжень і відстеження їх динаміки в підгрупах сформуємо таблицю 2.2. та таблицю 2.3., в якій наведемо підгрупи, їх питому вагу в доходах в податкових та неподаткових надходженнях.

Таблиця 2.2.

Склад і структура податкових надходжень Староушицької ОТГ за 2018-2022 рр., тис. грн.

Стаття	2018	2019	2020	2021	2022
Податки на доходи	893,94	5404,27	5774,22	9732,90	11303,41
Питома вага в податкових надходженнях	57,09%	52,58%	50,79%	60,50%	61,25%
Рентна плата	0,37	25,36	9,26	11,67	26,58
Питома вага в податкових надходженнях	0,02%	0,25%	0,08%	0,07%	0,14%
Внутрішні податки та збори	48,76	223,47	214,25	301,58	220,96
Питома вага в податкових надходженнях	3,11%	2,17%	1,88%	1,87%	1,20%
Місцеві податки	622,81	4623,53	5371,55	6041,58	6902,82
Питома вага в податкових надходженнях	39,77%	44,98	47,25%	37,55%	37,40%
Разом	1565,95	10278,98	11369,48	16087,93	18455,23

Джерело: складено автором на основі [12].

Аналізуючи таблицю 2.2. “Склад і структура податкових надходжень Староушицької ОТГ за 2018-2022 рр., тис. грн.” з даними за кожною статтею податкових надходжень можна виявити певну динаміку: сума податку на прибуток зростала протягом усього періоду, з 893,94 тис. грн. у 2018 році до 11 303,41 тис. грн. у 2022 році. Частка податкових надходжень також зросла з

57,09% у 2018 році до 61,25% у 2022 році. Це свідчить про високий внесок податку на прибуток у загальну структуру податкових надходжень. Рентні платежі зросли за досліджуваний період, хоча їхня частка в податкових надходженнях є меншою. Частка рентних платежів зросла з 0,02% у 2018 році до 0,14% у 2022 році. Це може свідчити про те, що платежі за використання природних ресурсів зростають. Сума внутрішніх податків і зборів також зросла протягом досліджуваного періоду, але частка у загальній структурі податкових надходжень зменшилася. Вони досягли 3,11% у 2018 році та зменшилися до 1,20% у 2022 році. Це може відображати зміни в податковій системі та вплив інших джерел доходів. Місцеві податки становлять значну частку податкових надходжень. Їх сума зросла з 622,81 тис. грн. у 2018 році до 6 902,82 тис. грн. у 2022 році. Протягом досліджуваного періоду частка місцевих податків коливалася, але загалом залишалася значною - від 37,40% до 47,25% податкових надходжень [12].

Як було згадано вище загальний обсяг податкових надходжень за цей період збільшився, а їхня частка зросла, причиною цього є зростаючий тренд у підгрупах. Найважливішими джерелами бюджетних надходжень є податок на доходи та місцеві податки, які мають найбільший вплив на доходи місцевих бюджетів.

Для повноти обробки інформації проаналізуємо також табл. 2.2. про структуру неподаткових надходжень.

Проводячи аналіз таблиці, що містять дані про різні статті неподаткових надходжень з 2018 по 2022 рік видно, що обсяги цих надходжень коливаються протягом періоду, що розглядається з найвищим значенням у 2020 році (10,71 тис. грн.) та найнижчим значенням у 2022 році (3,05 тис. грн.). Частка неподаткових надходжень також коливається, але загалом є незначною - менше 3% у всі роки. Сума адміністративних зборів значно коливається, з найвищими значеннями у 2021 (230,20 тис. грн.) та 2022 (230,10 тис. грн.) роках. Частка цих зборів у неподаткових надходженнях зростала протягом досліджуваного періоду, сягнувши понад 10% в останні роки. Сума цих надходжень також

коливалася - з найвищим значенням у 2020 році (36,28 тис. грн.) та найнижчим у 2022 році (1,70 тис. грн.). Частка неподаткових надходжень також зменшується протягом періоду, досягаючи менше 1% у 2022 році.

Таблиця 2.3.
Склад і структура неподаткових надходжень Староушицької ОТГ за 2018-2022 рр., тис. грн.

Стаття	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи від власності та підприємницької діяльності	0,34	2,09	10,71	5,08	3,05
Питома вага в неподаткових надходженнях	0,06%	0,36%	2,01%	0,25%	0,13%
Адміністративні збори та платежі	8,22	7,73	8,89	230,20	230,10
Питома вага в неподаткових надходженнях	1,33%	1,32%	1,67%	11,45%	10,16%
Інші неподаткові надходження	9,06	2,74	36,28	8,22	1,70
Питома вага в неподаткових надходженнях	1,47%	0,47%	6,80%	0,41%	0,07%
Власні надходження бюджетних установ	598,56	575,54	477,47	1766,85	2029,20
Питома вага в неподаткових надходженнях	97,14%	97,86%	89,52%	87,89%	89,63%
Разом	616,18	588,10	533,35	2010,35	2264,06

Джерело : складено автором на основі [12].

Власні надходження бюджетних установ є найбільшими з усіх неподаткових надходжень, що розглядаються. Вони зростають протягом досліджуваного періоду і досягають найбільшого значення у 2022 році (2029,20 тис. грн.). Вони становлять значну частку неподаткових надходжень - близько 90% у всі роки.

Неподаткових надходжень збільшується протягом розглянутого періоду, з відносно стабільними власними надходженнями бюджетних установ, вагомим внеском адміністративних зборів та платежів, та меншим впливом доходів від власності та підприємницької діяльності та інших неподаткових надходжень.

Невід'ємною частиною фінансової діяльності селищної ради є механізм формування доходів. Механізми включають збір податків, планування використання неподаткових джерел надходжень та державні трансферти.

Державна податкова служба управляє податковими платежами, тоді як місцеві органи влади встановлюють місцеві податки і збори. Іншим важливим елементом механізму є ефективність фінансового менеджменту, контроль за використанням коштів, прозорість фінансових операцій та контроль за виконанням бюджету. Пропоную переглянути механізм формування доходів місцевого бюджету з точки його планування та виконання плану. Для більш детального аналізу розглянемо табл. 2.4. з показниками виконання бюджету за доходами в період 2021-2022 років.

Таблиця 2.4.

Показники виконання бюджету за доходами в період 2021-2022 років

Виконання бюджету за доходами	Уточнюючий річний план, грн.	Виконано, грн.	Виконання, %
2021 рік	56217467,13	57853181,93	102,9
Загальний фонд	47721500	48107300	100,81
Спеціальний фонд	942900	2 041700	216,54
2022 рік	48664361,70	50149064,86	103,0
Загальний фонд	54533300	54027500	100,9
Спеціальний фонд	2190000	3319700	151,58

Джерело: складено автором на основі Додатків А, Б, В,Г,Д, Е, Ж, З.

Загалом можна сказати, що бюджет виконувався практично відповідно до плану, і навіть перевиконувався в деяких випадках. Зростання доходів у 2022 році порівняно з 2021 роком свідчить про позитивну динаміку в економіці і покращення фінансової ситуації бюджету. Особливо значний ріст спостерігається у спеціальному фонді, що може бути пов'язано зі збільшенням інвестиційних проектів або інших додаткових джерел доходів.

Отже, оцінка структури та механізму формування доходів місцевих бюджетів передбачає аналіз низки факторів, зокрема змін у податковій системі, ефективності фіскальної політики, стану економічного та бізнес-середовища, а також рівня соціального розвитку. Такий аналіз дає змогу виявити потенційні проблеми та можливості для покращення фінансового стану місцевих бюджетів, а також забезпечити ефективне використання виділених коштів відповідно до потреб громади.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

3.1. Ризики та загрози бюджетної забезпеченості органів місцевого самоврядування в Україні

Фінансова спроможність органів місцевого самоврядування в Україні наражається на низку ризиків та загроз, які можуть вплинути на їхню фінансову стійкість та здатність ефективно виконувати свої функції.

Зараз фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні зумовлене, зокрема: невідповідністю між завданнями органів місцевого самоврядування та ресурсами, необхідними для їх виконання; невизначеністю критеріїв фінансового вирівнювання та розподілу дотацій з місцевих податків; надмірними обмеженнями на використання позикового капіталу; значним домінуванням трансфертів над власними ресурсами; обмеженою часткою місцевих податкових надходжень [16].

Важливо зазначити, що перелік ризиків та загроз не є вичерпним і в реальності можуть існувати й інші фактори, що впливають на бюджетну спроможність органів місцевого самоврядування.

Нижче описано основні ризики та загрози, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в Україні:

- Економічні ризики. Місцеві органи влади піддаються впливу економічних факторів, таких як економічний спад, інфляція та зменшення податкових надходжень. Ці фактори можуть призвести до зменшення доходів і ускладнити бюджетне планування та реалізацію програм і проектів.

- Демографічні ризики. Зменшення чисельності населення на певній території, особливо через міграцію до більш розвинених регіонів та кордонів, може вплинути на податкові надходження та фінансування. Дефіцит населення

може також зменшити попит на державні послуги, що призведе до скорочення доходів місцевих бюджетів.

- **Фіскальний ризик:** зміни в податковій системі або зміни в розподілі фінансових ресурсів між різними рівнями влади можуть вплинути на фіскальну спроможність органів місцевого самоврядування. Наприклад, збільшення податкового навантаження на бізнес може призвести до скорочення інвестицій та зменшення доходів місцевих бюджетів [15].

- **Ризик корупції:** корупція може призвести до незаконного перерозподілу бюджетних коштів, неефективного використання ресурсів та зниження довіри до місцевої влади. Як наслідок, це може вплинути на фінансування проектів і програм та підірвати розвиток місцевої інфраструктури і соціальних послуг.

- **Необхідність проведення реформи децентралізації.** Реформи децентралізації вимагають передачі більшої кількості повноважень та фінансових ресурсів на місця. Це створює виклики для органів місцевого самоврядування, оскільки вони повинні навчитися ефективно управляти своїми бюджетами та виконувати нові функції, які раніше виконувалися на центральному рівні.

- **Зовнішні загрози:** кризові ситуації, такі як стихійні лиха, епідемії та терористичні атаки, можуть вплинути на фінансову спроможність органів місцевого самоврядування. Кошти можуть бути використані на подолання наслідків кризи, що обмежує можливості для розвитку та планування на майбутнє.

Більш конкретними ризиками у частині формування доходів бюджету можна виділити:

1. Очікування росту мінімальної заробітної плати, як і податку на доходи фізичних осіб (компенсуючи зростання зарплат у державному та приватному секторах), ПДВ (компенсуючи зростання купівельної спроможності) та внески на єдиний соціальний внесок (компенсуючи зростання зарплат у державному та

приватному секторах). Водночас, цей процес не призведе до одночасних звільнень або поглиблення тіньової економіки.

2. Ризик зниження прибутковості підприємств і, за оцінками Міністерства фінансів, скорочення надходжень від податку на прибуток підприємств.

3. Ризик ухилення та низького рівня податкової свідомості [1] .

Ризики, пов'язані зі зменшенням доходів місцевих бюджетів, можуть мати значний вплив на фінансову стійкість місцевих органів влади. До основних ризиків, які можуть вплинути на доходи місцевих бюджетів, можна віднести наступні:

1. Економічні фактори: економічний спад, скорочення виробництва або зниження економічної активності в регіоні може призвести до зменшення податкових надходжень до місцевого бюджету. Наприклад, зниження ділової активності або зростання безробіття може призвести до зменшення суми сплаченого податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб.

2. Зміни в податковій системі: зміни в податковій системі, такі як зміна податкових ставок або зміна податкового режиму, можуть вплинути на обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів. Наприклад, зниження податкових ставок або запровадження податкових пільг може призвести до зменшення надходжень до місцевих бюджетів.

3. Демографічні зміни: зміни в демографічній структурі можуть вплинути на доходи місцевих бюджетів. Наприклад, зменшення кількості населення працездатного віку може призвести до зменшення надходжень від податку на працю.

4. Залежність від центрального уряду: місцеві бюджети можуть залежати від трансфертів та фінансової підтримки з боку центрального уряду. Зміни в політиці розподілу фінансових ресурсів або недостатня фінансова підтримка можуть призвести до зменшення доходів місцевих бюджетів.

5. Корупція та зловживання, зокрема нецільове використання або незаконне перенаправлення бюджетних ресурсів можуть призвести до

зменшення доходів місцевих бюджетів та погіршення фінансової стійкості органів місцевого самоврядування [2, 1, 6].

Важливою складовою у визначенні ризиків формування доходів місцевих бюджетів є причини виникнення бюджетних ризиків. Серед причин варто виділити:

- внутрішні;
- зовнішні;
- об'єктивні причини;
- суб'єктивні причини [3].

Внутрішні фактори включають такі аспекти, як внутрішня економічна політика, планування та виконання бюджету, недоотримання запланованих доходів, перевитрати при виконанні бюджету та неефективне використання бюджетних коштів. Ці фактори стосуються самого процесу управління бюджетом і можуть мати негативний вплив на бюджетну спроможність місцевих органів влади.

Зовнішні фактори, з іншого боку, не пов'язані безпосередньо з діяльністю місцевих органів влади і виникають незалежно від учасників бюджетного процесу. До зовнішніх факторів можна віднести економічну ситуацію в країні, рівень інфляції, рівень доходів населення, рівень безробіття, дефіцит бюджету та державний борг. Політична стабільність та політико-правові аспекти, такі як бюджетне, митне та податкове законодавство, також можуть впливати на фінансову спроможність органів місцевого самоврядування. Інші зовнішні фактори включають соціальні аспекти, такі як рівень життя населення, середня заробітна плата, вартість життя, пенсійне забезпечення та демографічна ситуація.

До основних об'єктивних факторів бюджетного ризику належать економічні фактори (економічна ситуація в країні, рівень інфляції, рівень доходів населення, рівень безробіття, дефіцит бюджету, державний борг), політико-правові фактори (політична стабільність, бюджетне, митне та податкове

законодавство), соціальні фактори (рівень життя населення, середня заробітна плата, прожитковий мінімум, пенсійні виплати) та демографічні фактори.

Суб'єктивні фактори проявляються на етапі бюджетування. Вони залежать від рівня професіоналізму учасників бюджетного процесу, а також рівня професіоналізму осіб, залучених до бюджетного процесу, та залучених до бюджетного процесу [3].

Врахування цих факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, та запровадження відповідних заходів з управління ризиками сприятиме забезпеченню збереження бюджетної спроможності органів місцевого самоврядування на належному рівні.

Всі ці ризики та загрози потребують уваги місцевої влади і вимагають належного планування, контролю та управління бюджетними ресурсами. Необхідно розробляти стратегії мінімізації ризиків, впроваджувати прозорість та ефективність в управлінні фінансами та залучати громадськість до прийняття рішень і контролю за використанням бюджетних коштів. Лише взаємодія та спільна робота всіх зацікавлених сторін забезпечить стабільне та ефективне бюджетне забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні.

3.2. Напрямки мінімізації проблем формування доходів місцевих бюджетів

У контексті місцевого самоврядування доходи місцевих бюджетів є важливим процесом, який визначає фінансову стійкість та спроможність органів місцевого самоврядування надавати якісні публічні послуги та розвивати місцеве середовище. Однак на формування доходів місцевих бюджетів впливають різні фактори.

Основними проблемами, що виникають при формуванні доходів місцевих бюджетів, є:

- недоотримання запланованих доходів;
- надмірні статті видатків;
- неефективне використання бюджетних коштів;

- застаріла система оподаткування;
- економічні фактори;
- зміни в законодавстві;
- залежність від трансфертів [19].

Для вирішення цих проблем в Україні може бути застосований зарубіжний досвід.

Держави-члени ЄС традиційно використовують інструменти, які в різних країнах мають різне значення. З точки зору історичного розвитку можна виділити п'ять великих груп таких інструментів: “засоби стримування розміщення нових підприємств у малонаселених районах (мегаполіси, їх передмістя або околиці) (Франція); просторова організація економічної діяльності країни (механізми державного впливу на галузеві ринки через розміщення підприємств державного сектору (Італія)); державне фінансове стимулювання (субсидії, кредити, інвестиції, гранти тощо); розвиток інфраструктури (в т.ч. концесійні механізми в транспортному секторі) в скандинавських країнах; "м'які" інструменти сприяння соціально-економічному розвитку (створення прийняттого бізнес-середовища, підтримка інформаційних мереж, освіти, наукових досліджень та технічної діяльності)” [20, с. 298].

Засоби стримування розміщення нових підприємств у перенаселених регіонах є важливими для забезпечення балансованого економічного розвитку. Деякі можливі підходи до цього питання включають:

- Держава може надавати податкові пільги та знижені ставки для підприємств, які розміщуються у менш населених регіонах. Це може залучити бізнес та стимулювати економічну активність в цих районах. Податкові знижки можуть включати зменшення корпоративного податку, зниження соціальних внесків або відсоткові ставки на податок на доходи [18].

- Держава може встановлювати обмеження та регуляції щодо земельного використання у перенаселених регіонах. Це може включати встановлення меж

на розміщення нових підприємств, обмеження на забудову або визначення спеціальних зон для розвитку підприємництва у менш населених районах.

- Забезпечення наявності кваліфікованої робочої сили у перенаселених регіонах є важливим фактором для привабливості цих місць для нових підприємств. Держава може сприяти розвитку освіти, професійної підготовки та інших програм для підвищення рівня кваліфікації робочої сили в цих районах.

Наступним інструментом мінімізації проблеми доходів місцевих бюджетів є просторова організація економічної діяльності держави. Такий підхід потребує механізмів посилення впливу держави на галузеві ринки шляхом розміщення підприємств державного сектору в певних регіонах. Розглянемо, наприклад, італійський досвід.

В Італії держава використовує механізм розміщення підприємств державного сектору для стимулювання економічного розвитку в різних регіонах країни. Це досягається наступними способами:

- Інвестиції в інфраструктуру. Це стимулюватиме залучення приватного сектору та економічний розвиток цих територій.

- Перерозподіл фінансових ресурсів. Це може компенсувати дефіцит інвестиційного потенціалу та зменшити ризики для підприємств.

- Сприяння промислового розвитку та створення інноваційних кластерів. Це дозволить сконцентрувати високотехнологічні компанії, науково-дослідні установи та інноваційні ресурси в одному місці, створюючи сприятливі умови для розвитку нових перспективних галузей [22].

- Зрозуміло, що інструмент державного фінансового стимулювання та розвиток інфраструктури у певному еквіваленті вже є в Україні, але застосування досвіду Італії та Франції має переваги. Використання цих інструментів для мінімізації місцевих фіскальних проблем може досягти кількох важливих цілей, зокрема рівномірному розподілу економічної активності, (за допомогою цих інструментів можна спрямувати економічну активність у слаборозвинені райони, де вона найбільше потрібна. Це може збалансувати розвиток різних регіонів і

зменшити перенаселеність у великих містах, водночас сприяючи розвитку слаборозвинених територій); збільшенню надходжень до місцевих бюджетів та залучення нових підприємств у перенаселені райони за державної підтримки, що може призвести до збільшення податкових надходжень та стабілізувати фінансування соціальних та інфраструктурних проектів; створенню нових робочих місць, завдяки розміщенню підприємств у перенаселених районах, що призведе до зниження рівня безробіття, збільшення кількості робочих місць та покращення умов життя місцевих мешканців; сприянню соціально-економічному розвитку: створення кращого бізнес-середовища, підвищення якості освіти та інфраструктури, розвиток інноваційних галузей, що сприятиме соціально-економічному розвитку регіону та підвищенню якості життя місцевих мешканців.

Мінімізація проблем з доходами місцевих бюджетів є ключовим викликом для забезпечення фінансової стійкості та розвитку органів місцевого самоврядування. Доходи місцевих бюджетів в Україні та інших країнах стикаються з різними проблемами, які можуть вплинути на фінансову стабільність ОМС. Основними проблемами у формуванні доходів місцевих бюджетів є недоотримання запланованих надходжень, перевиконання статей витрат при виконанні бюджету та неефективне використання бюджетних коштів. Ризики та загрози бюджетній спроможності місцевих органів влади в Україні поділяються на внутрішні та зовнішні. Зовнішні ризики виникають незалежно від учасників бюджетного процесу і пов'язані з економічними, політичними, правовими, соціальними та демографічними умовами. Для мінімізації проблеми з доходами місцевих бюджетів необхідно використовувати заходи. До них відносяться засоби, що перешкоджають розміщенню нових підприємств на слаборозвинених територіях, просторова організація економічної діяльності країни, державні фінансові стимули, розвиток інфраструктури та "м'які" засоби стимулювання соціально-економічного розвитку. Використання цих інструментів сприяє збалансованому регіональному розвитку, збільшенню

надходжень до місцевих бюджетів та підвищенню якості життя. Вони також забезпечують стійкість і стабільність місцевої фінансової системи.

ВИСНОВКИ

Доходи місцевих бюджетів в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування та регіонального розвитку. Ці доходи використовуються для фінансування соціальних послуг, інфраструктурних проектів, охорони навколишнього середовища, культурних та освітніх заходів, підтримки економічного розвитку та інших потреб громад. Економічна сутність та призначення доходів місцевих бюджетів в Україні полягає у забезпеченні фінансовими ресурсами місцевого самоврядування та розвитку місцевих територій.

Формування доходів місцевих бюджетів є запорукою механізму формування доходів. Механізм складається з бюджетного планування. Це включає складання та затвердження бюджету, визначення дохідних статей, прогнозування обсягу доходів, встановлення податкових ставок та розробку механізмів збирання коштів.

Структура доходів місцевих бюджетів є складним процесом, що включає податкові, неподаткові та інші надходження, трансферти з державного бюджету, а також принципи їх збору та розподілу. Забезпечення стабільних та ефективних доходів місцевих бюджетів є запорукою розвитку місцевих громад та задоволення їхніх потреб. Це вимагає дотримання принципів законності, економічної ефективності, пропорційності та справедливості, підзвітності, фінансової стабільності та участі громадськості.

Оцінка структури та механізму формування доходів місцевих бюджетів вимагає аналізу таких факторів, як зміни в податковій системі, ефективність фіскальної політики, стан економічного та бізнес-середовища, рівень соціального розвитку. Тому згідно проведеного аналізу з рис.2.2 структура доходів місцевих бюджетів змінювалася в період з 2018 по 2022 рік. Додаткові надходження загалом зросли з 23,36% у 2018 році до 36,80% у 2022 році. Найбільше зростання було зафіксовано у 2020 році, коли податкові надходження

склали 33,58%. Це підтримує про важливий внесок податків у місцеві бюджети та потенціал для змін у податковій системі.

Неподаткові надходження також зростали, хоча їх частка в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів була менш значною. За період з 2018 по 2022 рік частка неподаткових надходжень зросла з 1,65% до 4,51%. Найбільше зростання спостерігалось у 2021 та 2022 роках, що негативно впливає на посилення діяльності інших джерел доходів, таких як доходи від власності, доходи від підприємницької діяльності.

Найбільшою часткою доходів місцевих бюджетів є державні трансферти, які становлять від 58,66% до 74,76% від загального обсягу доходів. Також проводячи аналіз можна помітити позитивні показники виконання бюджету за доходами в 2021-2022 роках. У 2021 році бюджет було виконано на рівні 102,9%, що означає, що надходження перевищили очікувані значення поточного річного плану.

Загальний фонд бюджету виконано на рівні 100,81%, що про те, що доходи з цих джерел були майже відповідними плану. Однак спеціальний фонд бюджету було виконано на рівні 216,54%, що означає значне перевищення очікуваних надходжень.

У 2022 році виконання бюджету за доходами також було позитивним, досягнувши рівня 103%. Загальний фонд бюджету було виконано на рівні 100,9%, що свідчить про незначне перевищення планових значень. Спеціальний фонд бюджету було виконано на рівні 151,58%, що вийшло про значне перевищення очікуваних надходжень.

Отже, загальні показники виконання бюджету за доходами у період 2021-2022 років є позитивними, з перевищенням планових значень. Це може бути результатом ефективної фіскальної політики, змін у податковій системі або підвищення економічної активності. Такий аналіз може допомогти виявити потенційні проблеми та можливості для покращення фінансового стану місцевих бюджетів і забезпечити ефективне використання коштів для задоволення потреб громади.

Доходи місцевих бюджетів стикаються з низкою проблем, серед яких недоотримання запланованих надходжень, перевитрати та неефективне використання бюджетних коштів. Ці проблеми можуть вплинути на фінансову стабільність органів місцевого самоврядування. Ризики та загрози бюджетній спроможності органів місцевого самоврядування можна поділити на внутрішні та зовнішні. Для мінімізації цих проблем необхідно використовувати різні заходи, такі як обмеження на розміщення нових підприємств на слаборозвинених територіях, розвиток інфраструктури, державні фінансові пільги та інші механізми стимулювання соціально-економічного розвитку.

Загалом, доходи місцевих бюджетів відіграють важливу роль у забезпеченні розвитку місцевих громад та задоволенні їхніх потреб, а їхня стабільність та ефективність є ключовими елементами сталого соціально-економічного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз та оцінка бюджетних ризиків в контексті підвищення рівня фінансової безпеки держави: Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2481/>
2. Балацький Є. О., Шпіцглюз С. О. Бюджетні ризики як дестабілізатор фінансової безпеки обласного бюджету. *Фінансовий простір*. 2015. №2 (18). С. 270-276.
3. Бондарук О. С. Бюджетні ризики та їх вплив на фінансову безпеку. *Міжнародні відносини*. 2016. № 9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/174.
4. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні. *Експрес*. 2009. С. 291-294.
5. Бондарук Т. Г. Особливості розвитку фіскального простору місцевих бюджетів в контексті забезпечення бюджетної безпеки. 2021. С. 42-44. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/61131/1/2021-42-45.pdf>
6. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С., Бондарук О. С. Переваги, позитивні наслідки та ризики бюджетної децентралізації. *Економіка та управління*. 2016. №3. С. 38-47.
7. Бюджетна декларація на 2022 – 2024 роки. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%202022-2024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8.pdf>
8. Бюджетний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n82> (дата звернення: 23.05.2023)
9. Вінницька О. А., Бержанір І. А. Принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Економічні горизонти*. 2017. С. 48-51.

10. Габа І. М. «Децентралізація» – деякі плюси і мінуси. *РайонІнфо*. 2014. С. 5.
11. Дем'янчук О. І., Кобетяк В. М. Зміни у формуванні доходів місцевих бюджетів України під впливом децентралізації. *Остроз*. 2017. С. 145–149.
12. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 26.05.2023)
13. Джерела доходів місцевих бюджетів. *Децентралізація*. 2019. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/14/%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4_%D0%B2_%D0%BC_%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82_%D0%B2.pdf
14. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне. *Ціна держави*. 2019. URL: <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/>
15. Загальна інформація щодо здобуття грантів. Дунаєвецька міська рада: *офіційний сайт*. URL: <http://dunrada.gov.ua/article/176>
16. Ільяшенко В. А. Бюджетне фінансування органів місцевого самоврядування України. *Держава та регіони*. 2010. С. 117-122.
17. Кравченко В. Цільові бюджетні фонди. *LivingFo*. 2022. URL: <https://livingfo.com/tsilovi-biudzhetni-fondy/>
18. Лучишин Л. М. Роль податків у доходах місцевих бюджетів. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. № 2. С. 61-69.
19. Мельник І. В. Проблеми вирішення місцевих бюджетів та шляхи їх вирішення. С. 209-211. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22120/1/%D0%9F%D1%80%D0%BЕ%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%85.pdf>

20. Менеджмент європейської економічної інтеграції : підручник / за ред. С.М. Писаренко. – К. : Знання, 2012. 373 с.

21. Науменко А.М. Сутність та функції місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки. 2006. С. 363-369. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2511/1/Z_9_2006-363-369.pdf

22. Нечипоренко А. В. Зарубіжний досвід використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. С. 97-101. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/22.pdf>

23. Савченко О. С. Актуалізація нових аспектів формування публічного простору усередині об'єднаних територіальних громад в Україні. *ВІСНИК*. 2019. С. 1-2.

24. Семенов Г.А. Формування та використання місцевих бюджетів. *Фінанси*. 2008. С. 123-126.

25. Слухай С. В. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій. *АртЕк*. С. 10-14.

26. Староушицька селищна рада: *офіційний сайт*. URL: <https://staroushytska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 24.05.2023)

27. Фатюха Н. Г., Мануковська В. В. Оцінка рівня бюджетної безпеки України. *Ефективна економіка*. 2021. №5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2021/97.pdf

28. Федосов В. М. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії. *Фінанси України*. 2008. С. 3-23.

29. Чус С.О. Теоретичні аспекти бюджетного планування. *Фінанси*. 2017. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/68-1.pdf>

АНОТАЦІЯ

Кулько К. Є. Доходи місцевих бюджетів України: проблематика формування. Рукопис. Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

У дипломній бакалаврській роботі розкрито суть доходів місцевих бюджетів, механізми їх формування, проаналізовано джерела наповнення бюджетів ОТГ, здійснено оцінку структури та механізму формування доходів місцевих бюджетів. Виділено напрямки вдосконалення процесу їх формування, зокрема виокремлено ризики та загрози забезпеченості місцевого самоврядування та напрямки мінімізації проблем їх формування.

Ключові слова: місцевий бюджет, доходи місцевих бюджетів, механізм формування доходів, бюджетна забезпеченість, податкові надходження, неподаткові надходження.

SUMMARY

Kulko K. E. Revenues of Local Budgets of Ukraine: Problems of Formation. Manuscript. Diploma thesis for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 - Finance, banking, and insurance. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

The bachelor's thesis reveals the essence of local budget revenues, and the mechanisms of their formation, analyzes the sources of filling the budgets of united territorial communities, and assesses the structure and mechanism of local budget revenues. The author highlights the ways to improve the process of their formation, in particular, the risks and threats to the provision of local self-government and the ways to minimize the problems of their formation.

Key words: local budget, local budget revenues, mechanism of revenue formation, budget security, tax revenues, non-tax revenues.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ К. Є. Кулько